

РАЦІОНАЛЬНО-ІРРАЦІОНАЛЬНЕ ЯК УСТАНОВКИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Постмодернізм є філософським та культурним напрямом європейської філософської і культурної традиції, який сформувався в другій половині ХХ століття. Часто кожна нова епоха прагне заперечити досягнення попередньої, але, так чи інакше, змушена опиратися на міркування попередників. Теоретики постмодернізму, до яких належать Гваттарі, Дерріда, Лакан, Ліотар, Дельоз та ін. критикували як позитивне наукове знання, так і раціональні традиційні культурні цінності Заходу, які функціонували до появи постмодерну. Все частіше постмодерністами підіймалися теми щодо «смерті культури» та негативного впливу раціоналізму на культуру, що сприймалося як спадок епохи модерну, включаючи його фундамент – ідеали раціоналізму. Постмодернізм сформував антираціональний рух, в основі якого лежить недовіра до міцності ідеалів культури та її абсолютів. Критика раціоналізму в постмодернізмі виростає з критики методології і онтології французького структуралізму, для якого поняття структури є центральним. Структуралізм зосереджується на вивченні структур і систем в культурі, мові, літературі тощо, прагнучи виявити основні структури і закони, які лежать в основі явищ і понять, та як ці структури визначають сенс і функціонування суспільства і культури. Структуралізм підкреслює значення системних зв'язків і символічних структур, а також прагне до пошуку універсальних закономірностей. Постмодернізм ставить під сумнів положення французького структуралізму щодо тотожності універсальних структур мислення та універсальних структур буття, зазначаючи, що структурність є лише проявом буття, а не його суттю, отже, ніякої універсальної раціональності не існує. Постмодернізм руйнує раціональне «і як принцип пізнання, і як онтологічну цінність» [1, с. 62].

Модернізм, на думку постмодерністів, не мислив відсутність структури чи відсутність раціональності, а отже все, що не підлягало раціональному обґрунтуванню, модернізм не розглядав. Індивід епохи модерну раціонально підпорядковував собі світ і накладав на нього власні світоглядні рамки, за допомогою яких він упорядковував довкола себе суспільство, простір, розуміння свободи тощо, раціоналізуючи все довкола себе. Постмодерністи помітили, що пануюча раціональність модерну є відносною і може варіюватися в залежності від епохи та точки зору. З цього випливає, що раціональності самої по собі не існує. Варто зазначити, що раціональний тип особистості формується ще в період класицизму, коли вважалося, що людина силою власного розуму може впливати на суспільні процеси. Дослідниця Микуланинець зауважує, що хоч людина постмодерну

відкидає раціональність, аналітичність та впорядкованість мислення, все ж, в повсякденному житті вона демонструє прагнення до цілеспрямованості, приборкуванню почуттів, контролю свого життя та емоцій, з чого вона робить висновок, що людина постмодерну є антагоністом по відношенню до філантропічних ідей XVIII ст., але, одночасно, трансформує їх і втілює в реальність [3, р. 49-50].

Реальність осмислюється постмодерністами як складне і багатогранне явище, допомогти осмислити яке може поетичне мислення, яке базується на метафоричності та недомовленості, тому вони пропонують в якості способу розуміння людини та світу поетичну раціональність. Світ і взаємовідносини людини та світу є інтуїтивними, емоційними, метафоричними, поетичними. В постмодернізмі відбувається перехід від поетичного мислення до поетичної раціональності, що передбачає міфопоетичне ставлення до світу. Переосмислюючи традиційну раціональність, постмодернізм «...концентрує увагу на раціональності, плюральності, інтертекстуальності, на поетичному мисленні, поетичній раціональності» [2, с. 58].

Постмодерністи також заперечували ідею єдиної істини і стверджували, що знання завжди суб'єктивне і залежить від контексту. Прагнення переосмислити історію, культуру, філософію, мистецтво та релігію підштовхує теоретиків постмодернізму до закономірного заперечення закріплених точок зору та пошуків нових теоретичних сполук: «...головними характерними рисами для постмодернізму є гіперкультуралізм (переоцінка історичного та культурно-традиційного досвіду та багатства людства), відмова від ієрархії цінностей (всі релігії, історії, культури, цивілізації тощо мають однакову цінність), критичне відношення до будь-якої влади, крайні форми толерантності та скептицизму. Більш того, постмодернізм фактично відкидає будь-які філософські, богословські, історичні, соціальні, релігійні тощо теорії та концепції, що містять ідеї соціального прогресу. Заперечуючи основні поняття класичної філософії (абсолют, істина, протиріччя, прогрес, розум тощо), представники вважають, що можливим є врегулювання конфліктів шляхом переговорів, пошуку консенсусу на основі толерантності та взаємної поваги» [1, с. 62].

Підсумовуючи, можемо зазначити, що постмодернізм негативно ставиться як до наукового мислення, так і до раціональної традиції загалом. Критика раціоналізму стосується не слабкості раціонального підходу до аналізу деяких проблем, а раціональної традиції в цілому, яка є «нав'язаною» людству в період панування класицистичної філософсько-культурологічної парадигми. Замість раціональності, постмодернізм пропонує множинну ірраціональність. Таким чином, ірраціоналізм в постмодернізмі виражається через відмову від строгої логіки і раціонального мислення на користь емоцій, інтуїції та суб'єктивності.

Замість строгої раціональності постмодернізм пропонує еkleктику, інсайти, прозріння. В постмодернізмі стверджується, що об'єктивна істина недосяжна, і визнається багатоманітність індивідуальних перспектив і інтерпретацій. Це дозволяє відкрити простір для різноманітних форм самовираження та креативності, не обмежених традиційними нормами та структурами. Постмодернізм ігнорує спадковість історичних типів раціональності, не помічаючи, що сучасні форми ірраціоналізму є застарілими формами міфологізму і містицизму.

Література

1. Вітер Д. (2009). Цілісність буття культури та криза раціонального. Культурологічна думка. 2009. № 1. С. 61-66.
2. Додонова В. (2014). Методологічні настанови постмодернізму: від поетичного мислення до поетичної реальності. Проблемні питання філософії. 2014. № 2(4). С. 55-61.
3. Mykulanynets L.M. Image of human in the postmodern epoch. Anthropological Measurements of Philosophical Research. 2019. № 16. С. 43-54.